

**O'ZBEKISTONDA TURIZM SALOHİYATINING HUDUDİY
TAFOVUTLARI VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING
GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI**

Qaljanbaev Aqilbek

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti, Geografiya va tabiiy resurslar
fakulteti*

Email: aqilbekqaljanbaev654@gmail.com

ORCID: 0009-0001-9786-6198

Annotatsiya. Tezisdagi O'zbekiston turizm salohiyatining hududiy tafovutlari rasmiy statistika, me'yoriy hujjatlar hamda xorij, MDH, respublika va Qoraqalpog'iston miqyosidagi tadqiqotlar asosida tahlil qilingan. 2018-2025 yillarda xorijiy turistlar oqimi dinamikasi, 2022 yilda viloyatlar kesimida turistik agentlik xizmatlarining o'sish sur'atlari va Qoraqalpog'iston Respublikasining reja hamda amaldagi ko'rsatkichlari qiyoslangan. Turizm salohiyatidan foydalanish tarixiy shaharlar yo'lagi va qo'shni davlatlardan keluvchi oqimda to'planib qolgani, chekka hududlarda esa joylashtirish infratuzilmasi va bandlik darajasi pastligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: turizm salohiyati, hududiy tafovut, turistik oqim, geografik xususiyatlar, Qoraqalpog'iston, geoaxborot tahlili, turistik hudud.

Annotation. The thesis analyses regional disparities in Uzbekistan's tourism potential using official statistics, legal acts and research conducted abroad, in the CIS, Uzbekistan and Karakalpakstan. It compares the dynamics of foreign tourist flows in 2018–2025, regional growth rates of travel-agency services in 2022, and planned versus actual indicators of the Republic of Karakalpakstan. The use of tourism potential is found to be concentrated in the corridor of historic cities and in flows from neighbouring countries, while peripheral regions are constrained by low accommodation capacity and occupancy.

Keywords: *tourism potential, regional disparities, tourist flows, geographic features, Karakalpakstan, geospatial analysis, tourist destination.*

Turizm O'zbekistonda iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biriga aylandi: 2025-yilda mamlakatga turistik maqsadda 11,7 mln nafar chet el fuqarosi kelgan, bu 2024-yilga nisbatan 46,8 % ko'pdir. Biroq tashriflar hududlar bo'yicha bir tekis taqsimlanmagan. Tadqiqotning maqsadi turizm salohiyatidagi hududiy tafovutlarni miqdoriy ko'rsatkichlar asosida aniqlash va salohiyatdan samarali foydalanishning geografik xususiyatlarini ochib berishdir. Statistik, qiyosiy-geografik, hujjatlar tahlili va grafik usullardan foydalanildi.

Nazariy jihatdan Butler modeli destinatsiyalarning hayot siklidagi turli bosqichlarda bo'lishini asoslaydi, madaniy turizm tadqiqotlari esa hududiy resurslar va mahalliy jamoa o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi. Amaliy jihatdan GIS asosidagi tadqiqotlar salohiyatni zonalarga ajratish va ko'p mezonli baholash imkonini bergan. 1-jadvalda turli darajadagi manbalar umumlashtirilgan.

1-jadval. Tadqiqotlar va manbalar tahlili (muallif tuzgan)

Daraja	Manba	Asosiy yondashuv / xulosa
Xorij	Butler (1980); Richards (2018)	Destinatsiya hayot sikli modeli (hududlar turli bosqichlarda rivojlanadi) va madaniy turizm tadqiqotlari tendensiyalarining umumlashmasi
Xorij	Dadashpour Moghaddam va boshq. (2022); Gelnica tadqiqoti (2025)	GIS va gibrid modellash (Tabriz), ko'p mezonli vaznli integral indeks (Gelnica) asosida turistik salohiyat zonalarini ajratish
Xorij	Çınar va boshq. (2025); Ramaano (2024)	GIS-turizm tadqiqotlarining bibliometrik tahlili; GIS va masofadan zondlashning qishloq hududlari turizmidagi o'rni

Daraja	Manba	Asosiy yondashuv / xulosa
MDH	Рыгало́ва, Рыгало́в (2020); Махмудов va boshq. (2019)	Mintaqa turistik salohiyatini GIS vositalarida baholash; turistik xaritalarni geoaxborot loyihalash
MDH	Qozog'iston Konsepsiyasi; Milliy statistika byurosi	Turizmni davlat darajasida rejalashtirish va rasmiy statistik monitoring tizimi
O'zbekiston	Bolqiboyeva (2024); PF-9 (2024); stat.uz	2018–2023 yillar dinamikasi va reja bajarilishi; hududlar kesimida maqsadli ko'rsatkichlar; rasmiy statistika
Qoraqalpog'iston	VMQ-545 (2022); Esnazarova (2024)	2022–2026 yillarga mo'ljallangan ko'rsatkichlar; shaharlar genezisi va tipologiyasi (Chimboy misolida); gastronomik turizm va yangi turistik zonalar

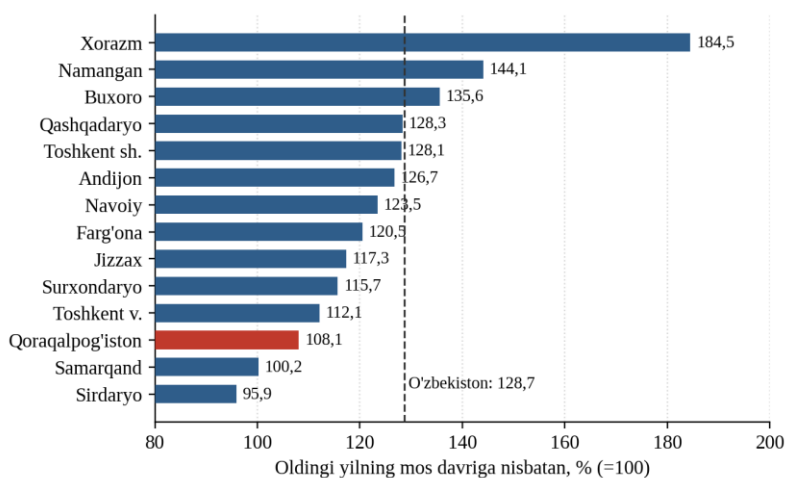
Jadvaldan ko'rinadiki, Qoraqalpog'iston bo'yicha GIS-yondashuvga asoslangan alohida baholash tadqiqotlari topilmadi; mavjud manbalar asosan me'yoriy hujjatlar va tavsifiy tahlillardan iborat. Bu mavzuning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

O'zbekistonga kelgan xorijiy turistlar soni 2019-yildagi 6748,5 ming nafardan 2020-yilda 1504,1 ming nafarga (22,3 %) tushib, 2023-yilda 6626,3 ming nafarga yetdi va 2025-yilda 2019-yil darajasidan taxminan 1,7 baravar oshdi (2-jadval). Jami o'sish yuqori bo'lsa-da, manba tarkibi bir xil emas: 2025-yilda Qirg'iziston (3,3 mln), Tojikiston (2,7 mln) va Qozog'iston (2,7 mln) ulushi taxminan 74 %, Rossiyaniki 8,4 %, Xitoyniki 2,4 % ni tashkil etdi. Demak, oqim geografik yaqinlik omiliga kuchli bog'liq. 2023-yilda joylashtirish vositalarida xizmat olganlarning 26,7 %i xorijiy fuqarolar edi.

2-jadval. O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar dinamikasi

Yil	Xorijiy turistlar, ming	2019 = 100%	Yil	Xorijiy turistlar, ming	2019 = 100%
2018	5 346,2	79,2	2022	5 232,8	77,5
2019	6 748,5	100,0	2023	6 626,3	98,2
2020	1 504,1	22,3	2024*	≈8 000	≈118,5
2021	1 881,3	27,9	2025	11 700	173,4

Hududiy tafovutlar 1-rasmda aks etgan: 2022-yil yanvar-oktabrda turistik agentliklar xizmatlari hajmining o'sish indeksi Xorazmda 184,5, Namanganda 144,1, Buxoroda 135,6 bo'lgani holda, Samarqandda 100,2, Sirdaryoda 95,9, Qoraqalpog'istonda 108,1 ni tashkil etdi (respublika bo'yicha 128,7). 14 ta hudud bo'yicha o'rtacha 124,3, standart og'ish 20,9, variatsiya koeffitsiyenti 16,8 %, o'zgarish oralig'i 88,6 punkt (muallif hisobi). Xorazm va Buxoro hamda Qoraqalpog'iston uchun 2022–2026 yillarga alohida turizm dasturlari qabul qilingani yuqori sur'atni qisman izohlashi mumkin; Samarqanddagi past sur'at esa Butler modelida yetuk destinatsiyaga xos bosqich bilan mos kelishi farazini bildiradi (bu faraz alohida tekshirishni talab qiladi). Ko'rsatkich turoperator xizmatlari hajmini ifodalaydi va turistlar sonining to'g'ridan-to'g'ri o'lchovi emas.

1-rasm. Viloyatlar kesimida turistik agentlik xizmatlarining o'sish indeksi (2022-yil yanvar-oktabr)

Qoraqalpog'iston Respublikasi hududi mamlakat maydonining taxminan 37 % ini egallaydi, biroq 2024-yilda u qabul qilgan 200,7 ming xorijiy turist mamlakat bo'yicha taxminiy hajmning atigi 2,5 % ini tashkil etadi (muallif hisobi). Bu hududiy tafovutning asosiy ko'rinishidir. Shu bilan birga rejaga nisbatan natija yuqori: 2024-yil uchun 110 ming turist rejalashtirilgan edi (3-jadval), ya'ni bajarilish taxminan 182 %. Xonalar bandligi 2022-yilda 35 % deb belgilangani va 2026-yilga 74 % ga yetkazish ko'zda tutilgani infratuzilmadan foydalanish darajasi hali past ekanini ko'rsatadi. Qoraqalpog'istonni «Toshkent-Samarqand-Buxoro-Xiva» an'anaviy zanjiriga qo'shish rejalashtirilmoqda. Vazirlar Mahkamasi qarorida Chimboy tumani Mo'ynoq, Taxtakopir, Kegeyli bilan birga gastronomik turizm salohiyatini targ'ib qilish ko'zda tutilgan tumanlar qatoriga kiritilgan; kichik shaharlar genezisi va tipologiyasi (Chimboy misolida) bo'yicha tadqiqot bunday hududlarning turistik funksiyasini baholash uchun asos bo'la oladi.

3-jadval. Qoraqalpog'iston Respublikasi turizm rivojlanishining rejalashtirilgan ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich (reja)	2022	2023	2024	2025	2026
Xorijiy turistlar, ming kishi	50	80	110	150	180
Ichki turistlar, ming kishi	552	663	774	885	996
Mehmonxonalar soni, dona	36	40	42	44	50
Xonalar soni, birlik	1 005	1 200	1 360	1 555	1 905
Xonalar bandligi, %	35,0	43,0	51,0	59,0	74,0

Natijalar salohiyatdan samarali foydalanish uchun uch geografik xususiyatni ko'rsatadi: (1) tarixiy shaharlar yo'lagiga bog'langan marshrut tizimi; (2) qo'shni davlatlardan keluvchi oqimni chuqur hududlarga yo'naltiruvchi transport va joylashtirish tarmog'i; (3) hududlarni GIS asosida masofa, infratuzilma va resurslar bo'yicha zonalash.

Tahlil quyidagilarni ko'rsatdi: xorijiy turistlar oqimi 2019-yilga nisbatan taxminan 1,7 baravar oshgan, ammo uning taxminan 74 % i uchta qo'shni davlatga to'g'ri keladi; viloyatlar kesimida turistik agentlik xizmatlari o'sish indeksi 95,9 dan <https://conferns.com/>

184,5 gacha o'zgaradi; Qoraqalpog'iston 2024-yilda xorijiy turistlar bo'yicha rejani oshirib bajargan bo'lsa-da, mamlakat oqimidagi ulushi taxminan 2,5 % ni tashkil etadi. Tadqiqot cheklovi shundaki, viloyatlar kesimida xorijiy turistlar soni bo'yicha taqqoslanadigan ochiq ma'lumot bu ishda foydalanilmadi, shuning uchun 2022-yil agentlik xizmatlari indeksi bilvosita ko'rsatkich sifatida qo'llandi. Keyingi bosqichda tuman darajasida (jumladan Chimboy) resurslar kadastri tuzish va GIS asosida integral baholash o'tkazish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Application of GIS Technologies in Tourism Planning and Sustainable Development: A Case Study of Gelnica // ISPRS International Journal of Geo-Information. – 2025. – Vol. 14, No. 3. – Art. 120. URL: <https://www.mdpi.com/2220-9964/14/3/120>
2. Bolqiboyeva U.B. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari. – Toshkent: CEDR, 2024. URL: <https://cedr.uz/2024/10/04/>
3. Butler R.W. The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources // The Canadian Geographer. – 1980. – Vol. 24, No. 1. – P. 5–12.
4. Çınar K., Kavacık S.Z., Erul E. Bibliometric Analysis of GIS-based Tourism Research: Trends, Topics, and Future Directions in Terms of Sustainable Tourism Management // SAGE Open. – 2025. DOI: 10.1177/21582440251335733
5. Dadashpour Moghaddam va boshq. A GIS-Based Assessment of Urban Tourism Potential with a Branding Approach Utilizing Hybrid Modeling // Spatial Information Research. – 2022. – Vol. 30. – P. 399–416. DOI: 10.1007/s41324-022-00439-4
6. Milliy statistika qo'mitasi. 2025-yilda O'zbekistonga 11,7 million nafar turist kelgan. URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/66309-2025-jilda-zbekistonga-11-7-million-nafar-turist-kelgan-2>
7. Milliy statistika qo'mitasi. Qaysi viloyatda turistik agentlik xizmatlarining o'sishi kuzatildi (2022-yil yanvar–oktabr). URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/32299-qaysi-viloyatda-turistik-agentlik-xizmatlarining-o-sishi-kuzatildi>